

VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA NAZORATSIZLIK VA HUQUQBUZARLIKLARNING PROFILAKTIKASINI AMALGA OSHIRUVCHI ORGANLAR HAMDA MUASSASALARNING VAKOLATLARI.

Nazarov Ilhom Alimovich

O'zbekiston Respublikasi IIB Malaka oshirish instituti katta o'qtuvchisi,
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17921937>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 06-dekabr 2025 yil
Ma'qullandi: 10-dekabr 2025 yil
Nashr qilindi: 13-dekabr 2025 yil

KEYWORDS

Ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlariga quyidagi voyaga yetmaganlar joylashtirilishi mumkin

ABSTRACT

Ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlari o'z vakolatlari doirasida:

uch yoshdan o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlarning shaxsini aniqlash, hayoti, sog'lig'ini muhofaza qilish yoki ular tomonidan takroran huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini olish maqsadida ularni kecha-kunduz qabul qilishni hamda vaqtincha saqlashni ta'minlaydi

Ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlari o'z vakolatlari doirasida:

uch yoshdan o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlarning shaxsini aniqlash, hayoti, sog'lig'ini muhofaza qilish yoki ular tomonidan takroran huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini olish maqsadida ularni kecha-kunduz qabul qilishni hamda vaqtincha saqlashni ta'minlaydi;

olib kelingan voyaga yetmaganlar bilan yakka tartibdagi profilaktika ishini olib boradi, voyaga yetmaganlarning nazoratsizligi, qarovsizligiga, huquqbuzarliklar yoki boshqa g'ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etishiga imkon beradigan sabablar va shart-sharoitlarni aniqlaydi hamda bu haqda tegishli davlat organlarini va boshqa tashkilotlarni xabardor qiladi;

voyaga yetmaganlarni ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalariga olib boradi, shuningdek ushbu muassasalarda saqlanayotgan voyaga yetmaganlarni joylashtirish bo'yicha boshqa chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

Ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlariga quyidagi voyaga yetmaganlar joylashtirilishi mumkin:

nazoratsiz yoki qarovsiz qolganlar;

ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalarini, yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar uchun ta'lim muassasalarini yoxud boshqa bolalar muassasalarini o'zboshimchalik bilan tark etganlar;

ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan o'n olti yoshgacha bo'lganlar;

ijtimoiy xavfli qilmishlar sodir etgan, lekin jinoiy javobgarlikka tortish mumkin bo'lgan yoshga to'lmagan yoxud ruhiy holatining buzilganligi bilan bog'liq bo'lmagan holda rivojlanishda o'z yoshiga nisbatan ancha orqada qolishi oqibatida sodir etgan qilmishining

ahamiyatini to'la ravishda anglab yetishga qodir bo'lmaganlar, agar voyaga yetmaganlarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishni ta'minlash yoki ular tomonidan takroran ijtimoiy xavfli qilmishlar sodir etilishining oldini olish zarur bo'lsa, shuningdek ularning shaxsi aniqlanmagan yoxud ularning aniq yashash joyi bo'lmasa yoki o'zlari ijtimoiy xavfli qilmishlar sodir etgan O'zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashamayotgan bo'lsa;

ma'muriy javobgarlikni keltirib chiqaradigan huquqbuzarliklarni sodir etganlar, agar ularning shaxsi aniqlanmagan bo'lsa yoxud ularning aniq yashash joyi bo'lmasa yoki o'zlari huquqbuzarliklar sodir etgan O'zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashamayotgan bo'lsa;

o'zining ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasasiga joylashtirilishi to'g'risidagi masalaning sud tomonidan ko'rib chiqilishini vaqtincha kutib turganlar;

sudning ajrimiga ko'ra ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasasiga yuborilayotganlar.

Voyaga yetmaganni ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markaziga joylashtirish uchun sudning ajrimi asos bo'ladi.

Voyaga yetmagan ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markaziga ichki ishlar organi yoki ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazi boshlig'ining yoxud uning o'rinbosarining qarori asosida joylashtirilishi mumkin. Bu holda voyaga yetmaganni ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markaziga joylashtirish to'g'risidagi iltimosnoma va uni mazkur markazga joylashtirish zaruratini tasdiqlovchi materiallar voyaga yetmagan markazga joylashtirilganidan keyin 48 soatdan kechiktirmasdan sudga yuboriladi.

Ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazi boshlig'i yoki uning o'rinbosari voyaga yetmaganning ushbu markazga joylashtirilganligi to'g'risida mazkur markaz joylashgan yerdagi prokurorni va voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha idoralararo komissiyani zudlik bilan, lekin 24 soatdan kechiktirmasdan xabardor qiladi.

Voyaga yetmaganlar ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazida ularni joylashtirish uchun zarur bo'lgan eng kam vaqt davomida, lekin ko'pi bilan o'ttiz kun bo'lishi mumkin. Alohida hollarda bu muddat sudning ajrimi asosida o'n besh kungacha uzaytirilishi mumkin.

Ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazida voyaga yetmaganning bo'lishi muddatiga quyidagilar kirmaydi:

ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazida sog'liqni saqlashni boshqarish organi tomonidan e'lon qilingan karantin davri;

voyaga yetmaganning sog'liqni saqlash muassasasining hujjati bilan tasdiqlangan va uni oilaga qaytarishga yoki tegishli muassasaga yuborishga to'sqinlik qilayotgan kasalligi davri;

sudning iltimosnomani qanoatlantirish va voyaga yetmaganni ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasasiga joylashtirish to'g'risidagi ajrimi ustidan berilgan shikoyatning (protestning) ko'rib chiqilish vaqti.

Voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlari to'g'risidagi [nizom](#) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

Ta'limni boshqarish organlari va ta'lim muassasalari

Ta'limni boshqarish organlari o'z vakolatlari doirasida:

voyaga yetmaganlarda qonunga itoatkorlik xulq-atvorini shakllantirishga, ularga axloq va sog'lom turmush tarzi asoslarini singdirishga yo'naltirilgan dasturlar hamda uslublarni ishlab chiqadi va ta'lim muassasalarining ish amaliyotiga joriy etadi;

ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalarining, shuningdek voyaga yetmaganlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari himoya qilinishini ta'minlash vazifalarini amalga oshirayotgan boshqa muassasalarining faoliyatini takomillashtirishga doir chora-tadbirlarni amalga oshiradi;

ta'lim muassasalaridagi mashg'ulotlarga uzrli sabablarsiz kelmayotgan yoxud muntazam ravishda qatnashmayotgan voyaga yetmaganlarni aniqlaydi hamda ularning hisobini yuritadi, ularning umumiy o'rta va o'rta maxsus, ta'lim olishiga doir chora-tadbirlarni ko'radi;

voyaga yetmaganlarga o'z hayot yo'lini va kasb-hunar tanlashida ularning qobiliyati, qiziqishi, moyilligi hamda sog'lig'ining holatiga muvofiq psixologik yordam ko'rsatadi;

rivojlanishida yoki xulq-atvorida nuqsoni bo'lgan voyaga yetmaganlarni aniqlaydigan, ularni kompleks tekshiruvdan o'tkazadigan hamda ularning kelgusidagi ta'minoti, tarbiyasi va ta'limi shakllarini belgilash bo'yicha tavsiyalar tayyorlaydigan psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyalar tuzadi;

yakka tartibdagi profilaktika ishini olib borishda ishtirok etadi;

ta'lim muassasalarida ommabop sport seksiyalari, texnik va boshqa to'garaklar, klublar tashkil etilishini hamda voyaga yetmaganlarni ularda qatnashishga jalb etishni ta'minlaydi, voyaga yetmaganlarning bandligi va dam olishini tashkil etishda qatnashadi.

Umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari hamda boshqa ta'lim muassasalari o'z vakolatlari doirasida:

rivojlanishida yoki xulq-atvorida nuqsoni yoxud o'qishida muammolari bo'lgan voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-psixologik hamda pedagogik yordam ko'rsatadi;

ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan, shuningdek ta'lim muassasalaridagi mashg'ulotlarga uzrli sabablarsiz kelmayotgan yoxud muntazam ravishda qatnashmayotgan voyaga yetmaganlarni aniqlaydi, ularni ta'minlash, tarbiyalash va ularga ta'lim berishga doir chora-tadbirlarni ko'radi;

ta'lim muassasalarida ommabop sport seksiyalari, texnik va boshqa to'garaklar, klublar tashkil qiladi hamda voyaga yetmaganlarni ularda qatnashishga jalb etadi;

ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan oilalarni aniqlaydi hamda ushbu oilalarga o'z bolalarini ta'minlash, tarbiyalash va ularga ta'lim berish borasida yordam ko'rsatadi;

voyaga yetmaganlarda qonunga itoatkorlik xulq-atvorini shakllantirishga, ularga axloq va sog'lom turmush tarzi asoslarini singdirishga yo'naltirilgan dasturlar hamda uslublarni amalga oshirishga doir chora-tadbirlarni ko'radi.

Yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar uchun ta'lim muassasalari o'z vakolatlari doirasida:

voyaga yetmaganlarning ota-onasi vafot etgan, ularning ota-onalari ota-onalik huquqidan mahrum etilgan, ular ota-onalarining ota-onalik huquqi cheklangan, ota-onasi muomalaga layoqatsiz deb topilgan, ota-onasi kasal bo'lgan, ota-onasi uzoq muddat bo'lmagan, ota-onasi bolalarini tarbiyalashdan yoki ularning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishdan bo'yin tovlagan hollarda, shu jumladan ota-onasi o'z bolalarini ta'lim muassasalaridan, sog'liqni saqlash muassasalaridan, aholini ijtimoiy muhofaza qilish muassasalaridan va boshqa muassasalardan olishdan bosh tortgan taqdirda, shuningdek

bolalar ota-onasi qaramog'idan mahrum bo'lgan boshqa hollarda voyaga yetmaganlarni ta'minlash, tarbiyalash, ularga ta'lim berish, kelgusida ularni joylashtirish va mustaqil hayotga tayyorlash uchun qabul qiladi;

kam ta'minlangan, ko'p bolali oilalarning voyaga yetmagan bolalarini, faqat otasi yoki onasi bor bo'lgan voyaga yetmaganlarni ushbu oilalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash maqsadida bir yildan ortiq bo'lmagan muddatga ta'minlash, tarbiyalash va ularga ta'lim berish uchun qabul qiladi;

mazkur muassasalarda saqlanayotgan voyaga yetmaganlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinishini ta'minlaydi;

yakka tartibdagi profilaktika ishini olib borishda ishtirok etadi.

Ta'limni boshqarish organlari va ta'lim muassasalari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Vasiylik va homiylik organlari

Vasiylik va homiylik organlari o'z vakolatlari doirasida:

yetim bolalarni, ota-onasi qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni aniqlaydi va ularning hisobini yuritadi hamda ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lganlikning aniq holatlaridan kelib chiqib, bolalarni joylashtirish shakllarini tanlaydi, shuningdek ularni ta'minlash, tarbiyalash va ularga ta'lim berish sharoitlari ustidan nazoratni amalga oshiradi;

qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda va tartibda voyaga yetmaganlarga nisbatan vasiylik va homiylikni belgilashga doir chora-tadbirlarni ko'radi;

o'n to'rt yoshdan o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganning o'z ish haqi, stipendiyasi yoki boshqa daromadlarini mustaqil tasarruf etish huquqini cheklab qo'yish yoki uni bu huquqdan mahrum qilish to'g'risidagi iltimosnoma bilan sudga murojaat qiladi, bundan voyaga yetmaganning belgilangan tartibda to'la hajmda muomala layoqatini olishi hollari mustasno;

yakka tartibdagi profilaktika ishini olib borishda ishtirok etadi;

ota-onalik huquqini cheklash yoki ota-onalik huquqidan mahrum qilish to'g'risida da'volar qo'zg'atadi;

ota-onalik huquqini cheklash yoki ota-onalik huquqidan mahrum qilish to'g'risidagi, shuningdek ota-onalik huquqini tiklash haqidagi ishlarni sudlarda ko'rib chiqishda ishtirok etadi.

Vasiylik va homiylik organlari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Sog'liqni saqlashni boshqarish organlari va sog'liqni saqlash muassasalari

Sog'liqni saqlashni boshqarish organlari va sog'liqni saqlash muassasalari o'z vakolatlari doirasida:

voyaga yetmaganlar, ularning ota-onasi yoki ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslar o'rtasida sanitariya-gigiena bilimlarini keng yoyishni, shuningdek sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishni tashkil etadi;

voyaga yetmaganlar o'rtasida alkogolizm, chekish, giyohvandlik va zaharvandlik hamda ularning xulq-atvoridagi shu bilan bog'liq nuqsonlarning profilaktikasi bo'yicha tadbirlar ishlab chiqilishi va amalga oshirilishini ta'minlaydi;

voyaga yetmaganlar o'rtasida alkogolizm, chekish, giyohvandlik va zaharvandlikning tarqalishi to'g'risida voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha idoralararo komissiyalarni xabardor qiladi;

uch yoshgacha bo'lgan adashib qolgan, tashlab ketilgan va ota-onasi qaramog'idan mahrum bo'lgan boshqa bolalarni kecha-kunduz qabul qilish hamda parvarishlashni amalga oshiradi;

voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshiruvchi organlar va muassasalarga, shuningdek voyaga yetmaganlarning ota-onasi yoki ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslarga maslahat yordamini ko'rsatadi;

alkogol ta'sirida mast holatda bo'lgan yoki giyohvandlik vositalari, psixotrop yoki aql-iroda faoliyatiga ta'sir etuvchi boshqa moddalar ta'siri ostida bo'lgan voyaga yetmaganlarni kecha-kunduz qabul qilishni amalga oshiradi va ularga tibbiy yordam ko'rsatadi;

rivojlanishida yoki xulq-atvorida nuqsoni bo'lgan voyaga yetmaganlarga ixtisoslashtirilgan tashxis hamda davolash-tiklash yordamini ko'rsatadi;

ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalariga yuborilayotgan voyaga yetmaganlarning sog'lig'i to'g'risida belgilangan [tartibda](#) xulosalar tayyorlaydi;

spirtli ichimliklar, giyohvandlik vositalari, psixotrop yoki aql-iroda faoliyatiga ta'sir etuvchi boshqa moddalarni muntazam ravishda iste'mol qilayotgan voyaga yetmaganlarni aniqlash, hisobga olish, tekshirish va tibbiy-ijtimoiy rehabilitatsiya qilishni tashkil etadi;

jinsiy yo'l bilan yuqtiriladigan kasalliklarning manbalarini aniqlash, ushbu kasalliklarga chalingan voyaga yetmaganlarni tekshirish va davolashni tashkil etadi.

ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan voyaga yetmaganlarga va oilalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish hamda ularni ijtimoiy-pedagogik rehabilitatsiya qilishning zamonaviy uslublari va texnologiyalaridan foydalanadi;

voyaga yetmaganlarning dam olishini, ijtimoiy muassasalarda tashkil etilgan to'garaklarda yoki markazlarda ijodiy qobiliyatini rivojlantirishini tashkil etishda ishtirok etadi;

nogiron bolalarni tibbiy-ijtimoiy yordam bilan ta'minlaydi, nogiron bolalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish xizmatlarining kompleks tarmoqlarini rivojlantiradi;

yakka tartibdagi profilaktika ishini olib borishda ishtirok etadi.

Sog'liqni saqlashni boshqarish organlari va sog'liqni saqlash muassasalari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Mehnat organlari

Mehnat organlari o'z vakolatlari doirasida:

voyaga yetmaganlarni ishga joylashtirishga, kasbga tayyorlashga, qayta tayyorlashga va ularning malakasini oshirishga ko'maklashadi, ular bilan tuzilgan mehnat shartnomasini ish beruvchining tashabbusiga ko'ra bekor qilish to'g'risidagi masalalarni ko'rib chiqadi;

yakka tartibdagi profilaktika ishini olib borishda ishtirok etadi.

Mehnat organlari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasida madaniyat va sport muassasalari, turizm sohasidagi tashkilotlarning hamda ommaviy axborot vositalarining ishtiroki

Madaniyat va sport muassasalari, turizm sohasidagi tashkilotlar hamda ommaviy axborot vositalari o'z vakolatlari doirasida:

voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi bo'yicha maqsadli dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etadi;

faoliyati voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan bolalar va yoshlar jamoat birlashmalari, ijtimoiy muassasalar, jamoat fondlariga hamda boshqa tashkilotlarga yordam ko'rsatadi;

voyaga yetmaganlarni o'qitishni, ularning bandligi va dam olishini tashkil etishda ishtirok etadi;

voyaga yetmaganlarda qonunga itoatkorlik xulq-atvorini va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish hamda shakllantirish bo'yicha faoliyatni amalga oshiradi.

Madaniyat va sport muassasalari, turizm sohasidagi tashkilotlar hamda ommaviy axborot vositalari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat notijorat tashkilotlarning ishtiroki

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat notijorat tashkilotlar o'z vakolatlari doirasida:

voyaga yetmaganlarning ma'naviy, axloqiy, huquqiy, estetik, jismoniy, mehnat tarbiyasida ishtirok etadi, ularda sog'lom turmush tarzini shakllantirishga ko'maklashadi;

ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan voyaga yetmaganlarga va oilalarga yordam ko'rsatadi;

jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan yoki ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalaridan qaytib kelgan voyaga yetmaganlarning ijtimoiy-pedagogik rehabilitatsiya qilinishi va moslashuviga ko'maklashadi;

voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshiruvchi organlar hamda muassasalar bilan hamkorlik qiladi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat notijorat tashkilotlar qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Asosiy adabiyotlar:

1-O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T:O'zbekiston, 2023

2-O'zbekiston Respublikasining O'zbekiston Respublikasining 2014 yil 14 maydagi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi O'RQ-371-son Qonuni;

3-O'zbekiston Respublikasining 2010 yil 29 sentyabrdagi Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi O'RQ-263-son Qonuni;

4-O'zbekiston Respublikasining «Ichki ishlar organlari to'g'risida»gi 2016 yil 16 sentyabr qonuni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami.- T.,2016.

5-2021 yil 3 avgustda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 490-son qarori